

PISA XALQARO BAHOLASH TIZIMINING AMALIY AHAMIYATIDA XORIJ TAJRIBASI

Jumanova Shaxnozaxon Ikromjonovna

Qo'qon universiteti dotsenti, (PhD)

e-mail: shahnoza.jumanova13081989@gmail.com

Odilova Maxliyoixon Doniyorjon qizi

Qo'qon universiteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi

e-mail: odilovamaxliyo04@gmail.com

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
Qabul qilindi: 24-mart 2025-yil Tasdiqlandi: 26-mart 2025-yil Jurnal soni: 14 Maqola raqami: 21 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v14i.1132 KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS PISA, OECD, xalqaro tajriba, o'qish savodxonligi, matematika, tanqidiy fikrlash, ta'lim tizimi, tabiiy fanlar.	Ushbu maqola Germaniya va Finlyandiya tajribalari orqali PISA xalqaro baholash tizimining amaliy ahamiyatini o'rganadi. Unda Germaniya PISA natijalaridan ta'lim sohasidagi islohotlarni amalga oshirishda qanday foydalangani, xususan, o'qituvchilar malakasini oshirish va tengsizlikni bartaraf etish kabi sohalarida ish faoliyatini yaxshilashga olib kelgani o'rganiladi. Bundan farqli o'laroq, Finlyandiyaning doimiy yuqori PISA reytingi uning ta'limga bo'lgan yondashuvini mustahkamlab, tenglik va o'qituvchilarning avtonomiyasiga e'tibor qaratadi. Maqolada PISA qanday qilib dalillarga asoslangan ta'lim siyosatini shakllantirishda qimmatli vosita bo'lib xizmat qilishi, shu bilan birga uning tushunchalarini har bir mamlakatning o'ziga xos ta'lim kontekstiga moslashtirish muhimligi ochib beradi.

Kirish. Xalqaro o'quvchilarni baholash dasturi (PISA) Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti tomonidan uch yilda bir marta o'tkaziladigan xalqaro so'rovdir. (OECD) o'qish, matematika va fan savodxonligini baholaydi 15 yoshlilar. 2000-yilda tashkil etilganidan buyon PISA xalqaro ta'lim landshaftining tamal toshiga aylanib, ishtirokchi mamlakatlar bo'yicha o'quvchilarning ko'rsatkichlari bo'yicha ko'plab qiyosiy ma'lumotlarni taqdim etadi.

PISA qiyosiy baholash vositasi sifatidagi ro'ldan tashqari, turli manfaatdor tomonlar uchun muhim amaliy ahamiyatga ega. Siyosatchilar uchun PISA natijalari ta'lim sohasidagi islohotlar samaradorligini baholash va yaxshilash zarur bo'lgan sohalarini aniqlash uchun qimmatli ob'ektivni taklif qiladi. Siyosatchilar o'z mamlakatlari faoliyatini xalqaro standartlar bilan taqqoslash orqali o'z ta'lim tizimlarining mumkin bo'lgan kuchli va zaif tomonlari haqida tushunchaga ega bo'lishlari mumkin.

O'qituvchilar uchun PISA malaka oshirish va o'quv dasturlarini ishlab chiqish uchun asos yaratadi. PISA topshiriqlari va o'quvchilar faoliyatini tahlil qilish orqali o'qituvchilar XXI asrda o'quvchilar muvaffaqiyat qozonishi uchun zarur bo'lgan kompetensiyalarni chuqurroq tushunishlari mumkin. Bundan tashqari, PISA tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodkorlikni rivojlantirishga yordam beradigan o'quv strategiyalarini ishlab chiqishda ma'lumot berishi mumkin.

Ota-onalar va o'quvchilar uchun PISA global ta'lim landshafti haqida qisqacha ma'lumot beradi va ularga ta'lim yo'nalishi bo'yicha qaror qabul qilishda yordam beradi. Ota-onalar o'z mamlakatlaridagi ta'lim tizimi boshqalarga nisbatan qanday ekanligini tushunib, takomillashtirishni targ'ib qilishlari va farzandlarining o'qishini qo'llab-quvvatlashlari mumkin. O'quvchilarning o'zlari PISA dan turli turdagi baholash topshiriqlari bilan tanishish va keng ko'lamli ko'nikmalarni rivojlantirish muhimligini bilish orqali foyda olishlari mumkin.

Adabiyotlar tahlili. PISA bahosi keng qamrovli akademik tadqiqotlar mavzusi bo'lib, uning ta'lim siyosati va amaliyotiga ta'sirini o'rganuvchi ko'plab tadqiqotlar mavjud.

Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) tashabbusi bilan tashkil etilgan Xalqaro o'quvchilarni baholash dasturi (PISA) ta'lim siyosatini shakllantirish va o'quvchilarning global yutuqlarini taqqoslashdagi o'rni bilan keng olimlar e'tiborini tortdi. Mavjud adabiyotlar PISA ning amaliy ahamiyatini ikkita asosiy sohada ta'kidlaydi: xalqaro siyosat ta'siri va pedagogik islohotlar.

Bir qator tadqiqotlar PISA ning milliy ta'lim kun tartibiga ta'sir ko'rsatish qobiliyatini ta'kidlaydi. Masalan, Breakspear (2012) va Grek (2009) baholash, ayniqsa Finlyandiya va Singapur kabi yuqori natijalarga erishgan davlatlarning muvaffaqiyatini takrorlashga intilayotgan mamlakatlarda siyosat qarz olishni rag'batlantiradigan qiyosiy asosni taqdim etishini ta'kidlaydilar. Bu o'quv dasturlari standartlarini takomillashtirish, o'qituvchilar malakasini oshirish va resurslarni

taqsimlashga qaratilgan islohotlarning kengayishiga olib keldi. Foydali bo'lishiga qaramay, Rizvi va Lingard (2010) kabi ba'zi olimlar bu ta'sirni tanqid qilib, ta'limning yaxlit rivojlanishiga emas, balki standartlashtirilgan testlarga tor e'tiborni qaratishini ta'kidlaydilar.

Amaliy darajada, PISA baholashlari o'qish, matematika va fan kabi kognitiv sohalar, shuningdek, muammolarni hal qilish va hamkorlik qilish kabi kognitiv bo'lmagan ko'nikmalar haqida tushuncha beradi. Tadqiqotlar, shu jumladan Hanushek va Woessmann (2011) tadqiqotlari, baholashning mamlakatlar ichida ham, o'rtasida ham ta'limdagi nomutanosibliklarni aniqlashdagi rolini ta'kidlaydi va shu bilan maqsadli aralashuvlarni osonlashtiradi. Biroq, Meyer va Benavot (2013) kabi boshqalar PISA vositalarining madaniy betarafiligini shubha ostiga qo'yishadi va ular G'arb ta'lim paradigmatlariga ustunlik berishi mumkinligini taxmin qilishadi.

Bundan tashqari, PISA ma'lumotlari ta'lim bo'yicha millatlararo muloqotlarni rivojlantirishda muhim rol o'ynadi. Tizimli kuchli va zaif tomonlarini ta'kidlab, ta'lim siyosatchilari va tadqiqotchilar o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirdi. Shunga qaramay, ba'zilarining ta'kidlashicha, PISA reytingining yuqori stavkalari, ayniqsa resurslari kam bo'lgan mamlakatlarda tengsizlikni kuchaytirishi mumkin.

Umuman olganda, adabiyotlar PISA ning ta'limni takomillashtirishning amaliy vositasi va global ta'limni boshqarishning bahsli mexanizmi sifatida ikki tomonlama rolini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot Xalqaro o'quvchilarni baholash dasturining (PISA) amaliy ahamiyatini o'rganish uchun tarixiy metod va sintez metodi usulidan foydalanildi. Yondashuv PISA 2000 yilda tashkil etilganidan buyon evolyutsiyani kuzatishni, uning rivojlanishi, joriy etilishi va global ta'siriga e'tibor qaratishni o'z ichiga oladi. Tizimning asosiy maqsadlari va mantiqiy asoslarini tushunish uchun birlamchi manbalar, jumladan OECDning asl hujjatlari, PISA asoslari va dastlabki baholash hisobotlari tahlil qilindi.

Ilmiy maqolalar va tarixiy sharhlar kabi ikkilamchi manbalardan vaqt o'tishi bilan PISA ning ta'lim siyosati va amaliyotiga ta'sirini kontekstualashtirish uchun foydalanilgan. Tadqiqot shuningdek, PISA natijalari milliy ta'lim islohotlarini qanday shakllantirganini ko'rsatish uchun Finlyandiya va Germaniya kabi muayyan mamlakatlarning tarixiy misollarini o'rganadi.

Tarixiy tahlil usuli orqali ushbu tadqiqot PISA atrofida asosiy bosqichlarni, bahs-munozaralarni va tanqidlarni yoritib beradi, bu uning global ta'lim boshqaruvidagi tarixiy roli va XXI asrdagi doimiy dolzarbligi haqida nozik tushuncha beradi.

Tadqiqot natijalari. Tahlil shuni ko'rsatadiki, Xalqaro o'quvchilarni baholash dasturi (PISA) 2000 yilda ishga tushirilganidan beri global ta'lim tizimlarini shakllantirishda o'zgartiruvchi rol o'ynadi. Natijalar uchta asosiy mavzu bo'yicha tuzilgan: PISA asosiy yo'nalishlari evolyutsiyasi, uning milliy ta'limga ta'siri, siyosati va uning ta'lim tengligiga ta'sirini tanqid qilish.

Tarixiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, PISA butun dunyo bo'ylab ta'lim siyosatiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Misol uchun, PISA 2000 nemis talabalari o'rtasida o'qish bo'yicha past ko'rsatkichlarni aniqladi, bu "PISA shoki" deb ataladigan va erta savodxonlik dasturlari va o'qituvchilar tayyorlashga tuzatishlar kiritish kabi islohotlarga olib keldi.

Finlyandiyaning doimiy yuqori reytinglari tenglikka yo'naltirilgan ta'lim tizimlari atrofida global rivojatlarni xuddi shunday shakllantirdi. 1-jadvalda PISA natijalari ta'sirida tanlangan mamlakatlardagi siyosat o'zgarishlari jamlangan.

1-jadval

PISA natijalari ta'sirida tanlangan mamlakatlardagi siyosat o'zgarishlari

Mamlakat	Yili	PISA ning asosiy natijalari	Amalga oshirilgan siyosat o'zgarishlari
Germaniya	2000	O'qish samaradorligi past	Ilk savodxonlik tashabbuslari ortdi
Finlyandiya	2000–2015	Yuqori kapital, yuqori ball	O'qituvchilarning mustaqilligi va tengligiga e'tibor berish
Chili	2015 yil	O'rtacha ishlash farqi	Sifatli ta'lim olish imkoniyatlari kengaytirildi

PISA ning asosiy yo'nalishlari evolyutsiyasi

PISA tashkil etilganidan boshlab o'qish, matematika va tabiiy fanlar bo'yicha kompetensiyalarni baholashga alohida e'tibor qaratdi. Vaqt o'tishi bilan uning ko'lamini kengayib, muammolarni hal qilish, hamkorlik qilish qobiliyatlari va global kompetensiyani o'z ichiga oladi.

2-jadvalda ko'rsatilganidek, baholangan domenlar(yo'nalishlar) soni sezilarli darajada oshdi, bu 21-asrda ilmga e'tibor kuchayishini aks ettiradi. Ushbu evolyutsiya PISA ning global miqyosda paydo bo'layotgan ta'lim ustuvorliklarini hal qilishda moslashuvchanligini ko'rish mumkin.

2-jadval.

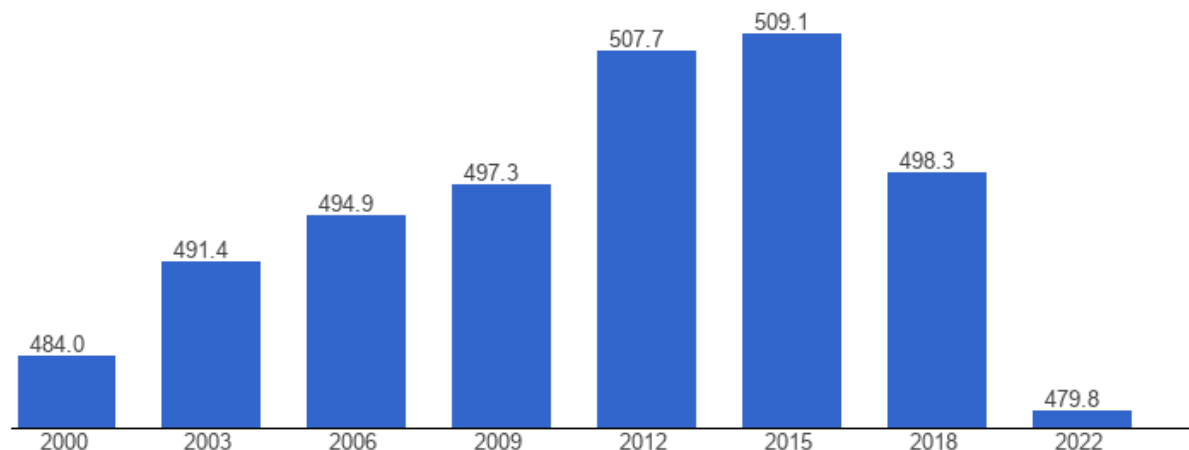
PISA testiga yangi qo'shilgan yo'nalishlar

Yil	Baholangan domenlar	Yangi qo'shimchalar
2000	O'qish, matematika, fan	Yo'q
2012	+ Muammoni hal qilish	Kognitiv bo'lmagan qobiliyatlarni joriy etish
2018	+ Global kompetensiya	Madaniyatlara aloqalarni tushunishga e'tibor qaratish

PISA reytingi ko'plab mamlakatlarda, xususan, dastlabki ko'rsatkichlari pastroq bo'lgan mamlakatlarda siyosat islohotlariga turtki bo'ldi. Misol uchun, 1-rasmda ko'rsatilganidek, Germaniya 2000-yildagi yomon natijalardan so'ng o'quv dasturlarini standartlashtirish va o'qituvchilar malakasini oshirishda muhim islohotlarni amalga oshirdi.

2022 yildagi eng so'nggi qiymat 479.794 indeks punkti, 2018 yildagi 498.279 indeks punktidan pasaygan. Taqqoslash uchun, 78

mamlakat ma'lumotlariga asosanib, jahon o'rtacha ko'rsatkichi 437.426 indeks punktini tashkil etadi. Tarixiy jihatdan, 2000 yildan 2022 yilgacha Germaniya uchun o'rtacha 495,307 indeks punktini tashkil qiladi. Minimal qiymatga, ya'ni 479,794 indeks balliga 2022 yilda erishilgan bo'lsa, maksimal 509,104 indeks punkti 2015 yilda qayd etilgan.

1-rasm. PISA testi bo'yicha Germaniya ko'rsatkichlari(2000-2022)¹

Xuddi shunday, Finlyandiyaning izchil yuqori reytinglari adolatli ta'lim siyosati modeli sifatida o'rganilgan. Bu holatlar PISA siyosati qarz olish va turli kontekstlarda moslashishga qanday yordam berishini ko'rsatadi.

PISA ning ta'lim tengligiga ta'siri

Keng tarqalgan ta'siriga qaramay, PISA tanqidlari mumkin bo'lgan salbiy tomonlarini ko'rsatadi. Ba'zi olimlarning ta'kidlashicha, uning

reytingga urg'u berish, ayniqsa resurslari kam bo'lgan mamlakatlarda tengsizlikni kuchaytirishi mumkin. Misol uchun, 3-jadvaldagi ma'lumotlar yuqori daromadli va past daromadli mamlakatlar o'rtasida o'rtacha o'qish ballaridagi doimiy farqni ko'rsatadi, yigirma yil davomida sezilarli pasayish kuzatilmagan.

3-jadval

Kam va yuqori daromadli davlatlar natijalari(2000-2020)

¹ https://www.theglobaleconomy.com/Germany/pisa_reading_scores/

Daromadlar guruhi	O'rtacha o'qish balli (2000)	O'rtacha o'qish balli (2020)
Yuqori daromadli mamlakatlar	512	528
Kam daromadli mamlakatlar	387	392

Bundan tashqari, tarixiy tahlil shuni ko'rsatadiki, PISAning G'arbga yo'naltirilgan ta'lim paradigmalarga e'tibor qaratilishi madaniy va kontekstual farqlarni etarli darajada hisobga olmasligi va uning universal qo'llanilishini cheklashi mumkin.

Sintez

Natijalar shuni ko'rsatadiki, PISA global ta'limdagi nomutanosibliklarni ta'kidlash va islohotlarni boshlashda muhim rol o'ynagan bo'lsa-da, unga yondashuv muammolardan holi emas. Tarixiy dalillar uning doimiy dolzarbligi va tengligini ta'minlash uchun ko'proq kontekstga sezgir ko'rsatkichlarga ehtiyoj borligini ko'rsatadi.

Muhokama. PISA ning tarixiy tahlili uning global ta'limdagi o'zgartiruvchi kuch va tanqidiy mavzu sifatidagi ikki tomonlama rolini ko'rsatadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, PISA ta'lim siyosatiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan, bu esa mamlakatlarni kam ishlayotgan tizimlarni isloh qilishga undaydigan empirik mezonlarni taqdim etgan. Germaniyaning savodxonlikka yo'naltirilgan islohotlari va Finlyandiyaning tenglikka asoslangan strategiyalari kabi misollar siyosatni ma'lumotlarga asoslangan tushunchalar bilan uyg'unlashtirishning sezilarli afzalliklarini ko'rish mumkin. Bundan tashqari, OECD mamlakatlari o'rtasida o'rtacha o'qish ballarining yaxshilanishi PISAdan foydalanib o'qish samaradorligini ko'tarishga yordam beradi.

Biroq, natijalar doimiy qiyinchiliklarni ham ko'rsatadi. Iqtisodiy hamkorlik tashkilotiga a'zo davlatlar o'rtasidagi nomutanosibliklar baholashni tuzishda potentsial madaniy qarama-qarshiliklar va tengsizliklarga ishora qiladi. PISA universal qo'llanilishini maqsad qilgan bo'lsa-da, uning standartlashtirilgan ko'rsatkichlarga tayanishi kontekstga xos maqsadlarni global mezonlardan ustun qo'yadigan ta'lim tizimlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Keys tadqiqotlari PISA ning STEM ta'limidagi gender tengsizliklari kabi muayyan muammolarni hal qilish qobiliyatini ko'rsatadi. Shunga qaramay, uning yuqori darajadagi tabiati ta'limning yaxlit rivojlanishini rag'batlantirishdan ko'ra, faqat reytinglarni yaxshilashga qaratilgan yuzaki islohotlarni rag'batlantirish xavfini tug'diradi.

Umuman olganda, PISA tizimning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash uchun qimmatli vosita bo'lib xizmat qilsa-da, uni qo'llashda tengsizliklar davom etmasligi va global baholashlar ta'limni mazmunli

va barqaror yaxshilashga olib kelishini ta'minlash uchun mahalliy sharoitlarni hisobga olishi kerak.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, PISA ning amaliy ahamiyati mamlakatlarning oddiy reytingidan ancha yuqori. U ta'limni takomillashtirish, siyosiy qarorlar haqida ma'lumot berish hamda o'qituvchilar, ota-onalar va o'quvchilarning barcha uchun porloq kelajak yaratish yo'lida birgalikda ishlash imkoniyatlarini kengaytirish uchun kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi.

Germaniya va Finlyandiyaning PISA xalqaro baholash tizimi bo'yicha tajribasi uning ta'limni rivojlantirish uchun o'zgaruvchan salohiyatini ochib beradi. Germaniyada PISA 2000-yillar boshida kutilmaganda past reytingga ega bo'lganidan keyin ogohlantiruvchi qo'ng'iroq bo'lib xizmat qildi va tizimli islohotlarga turtki bo'ldi. Bularga o'qituvchilar malakasini oshirish, o'quvchilarning individual ehtiyojlariga e'tibor qaratish va kam ta'minlangan guruhlar uchun ta'limga investitsiyalarni ko'paytirish kiradi. Natijada, Germaniya keyingi baholashlarda sezilarli yaxshilanishlarni ko'rsatdi, bu PISA ning dalillarga asoslangan siyosat o'zgarishlarini amalga oshirish va mas'uliyatni kuchaytirishda foydaliligini oshirdi.

Finlyandiya PISA bo'yicha izchil yuqori natijalar uning tenglik, o'qituvchilarga ishonch va ta'limga yaxlit yondashuvni ko'rsatadigan ta'lim modelining global e'tirofini kuchaytirdi. Finlyandiya siyosatchilari o'quv dasturlarini ishlab chiqishda moslashuvchanlikni saqlab qolish va o'qituvchilarning avtonomiyasiga ustunlik berish bilan birga o'quvchilarga yo'naltirilgan metodologiyalarini tasdiqlash uchun PISA natijalaridan foydalanishgan. Finlyandiya ishi PISA qanday ta'lim sohasidagi mavjud kuchli tomonlarni tasdiqlashi va takomillashtirishi va kelajakdagi innovatsiyalar sohalarida haqida tushuncha berishi mumkinligini ko'rsatadi.

Ikkala misol ham PISA ning kuchli tomonlarini aniqlash, muammolarni hal qilish va asoslangan siyosatni shakllantirishdagi amaliy ahamiyatini ochib beradi. Biroq, ular, shuningdek, uning ta'sirini maksimal darajada oshirish uchun kontekstual moslashuvlar zarurligini ta'kidlaydilar. Germaniya va Finlyandiya tajribasini o'rganish orqali boshqa davlatlar PISA dan o'zlarining noyob ehtiyojlari va ustuvorliklariga moslashtirilgan ta'limni barqaror yaxshilashga yordam beradigan strategik vosita sifatida foydalanishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Breakspear, S. (2012). The policy impact of PISA: An exploration of the normative effects of international benchmarking in school system performance. OECD Education Working Papers, 71. <https://doi.org/10.1787/5k9fdqfqr28-en>
2. Grek, S. (2009). Governing by numbers: The PISA 'effect' in Europe. Journal of Education Policy, 24(1), 23–37. <https://doi.org/10.1080/02680930802412669>
3. Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2011). The economics of international differences in educational achievement. In E. A. Hanushek, S. Machin, & L. Woessmann (Eds.), Handbook of the Economics of Education (Vol. 3, pp. 89–200). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-444-53429-3.00002-8>
4. Jumanova, S., & Odilova, M. (2024). O 'ZBEKISTONNING XALQARO PISA TESTIDAGI NATIJALARI VA UNDA TA'LIM TIZIMI SAMARADORLIGINI RIVOJLANTIRISHDA FOYDALANISH MASALALARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 11, 66-70.
5. Jumanova, S. I., & Maxliyoxon, O. (2024). O 'Zbekistonda Maktab Ta'limini Xususiylashtirish Va Pisa Testiga Tayyorlash Masalalari. Kokand University Research Base, 13-16.
6. Ikromjonovna, J. S., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O 'ZBEKISTONDA PISA TESTI NATIJALARI VA BOSHLANG 'ICH TA'LIM O

'QUVCHILARINI BU TESTGA TAYYORLASH ISTIQBOLLARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 159-162.

7. Ikromjonovna, J. S., & Maxliyoxon, O. (2024). Xalqaro Pisa Testining Ta'limdagi Ahamiyati. Kokand University Research Base, 266-269.
8. Odilova, M. (2024). O'ZBEKISTON TA'LIM TIZIMIDA PISA TESTINING ISTIQBOLLARI. Nordic_Press, 3(0003).
9. Meyer, H.-D., & Benavot, A. (2013). PISA and the globalizing educational governance: Some puzzles and problems. In H.-D. Meyer & A. Benavot (Eds.), PISA, Power, and Policy: The Emergence of Global Educational Governance (pp. 7–26). Oxford Studies in Comparative Education.
10. Rizvi, F., & Lingard, B. (2010). Globalizing education policy. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203867396>
11. <https://researchportal.murdoch.edu.au/esploro/outputs/diectoral/How-do-school-resources-and-learning/991005543250507891>
12. <https://www.worldbank.org/en/topic/education/brief/oecd-program-for-international-student-assessment-pisa-2018-survey#:~:text=Results%20of%20the%20PISA%202018,released%20in%20early%20December%202019.>
13. https://www.theglobaleconomy.com/Germany/pisa_readi ng_scores/